

Paikallinen toiminta romanien osallistamiseksi

Paikallinen tutkimus Jyväskylä (Suomi), 2016/2019

Tekijä: Margaret Trotta Tuomi

HUOMAUTUS: Tämä asiakirja tilattiin Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) sopimuksen perusteella hanketta [Paikallinen toiminta romanien osallistamiseksi](#) varten. Asiakirjaan sisältyvät tiedot ja näkemykset eivät välttämättä vastaa FRA:n näkemyksiä tai virallista asemaa. Asiakirja on julkaistu vain läpinäkyvyys- ja tiedotussyistä, eikä sitä voida katsoa oikeudelliseksi neuvonnaksi tai oikeudelliseksi lausunnoksi.

Sisällys

1. Tiivistelmä.....	3
2. Paikallisten olojen kuvaus.....	3
Romanien perusoikeuksien varmistaminen Suomessa	3
Tarpeiden arviointi Jyväskylässä	4
Pääsidosryhmät ja paikallinen LERI-työryhmä.....	5
3. Käytetty osallistuvan toimintatutkimuksen menetelmä.....	6
Neuvottelu osallistuvan toimintatutkimuksen työkaluna.....	6
4. Paikallisten toimenpiteiden kuvaus – tavoitteet, kumppanit, prosessit ja tulokset.....	8
Toimenpide 1: Rainerin (Roma Energy through Education) osallistuvan toimintatutkimuksen analysointi, tavoitteena romanien koulutustason ja työmarkkinoille pääsyn parantaminen	10
Rainer – Roma Energy through Education	10
Toimenpiteestä 1 saadut kokemukset	13
Toimenpide 2: Romanien elinikäinen ohjaus – miten se toteutetaan? ...	15
Romanien elinikäistä ohjausta koskevat kokemukset	16
Toimenpide 3: Romanien kestävien sosiaalipalvelujen parantaminen romani-asiain sosiaalialan osaamiskeskukseen (ROMKE) avulla	16
ROMKElle tehty osallistuva toimintatutkimus.....	17
ROMKEN kehittämistä koskevat kokemukset	18
Toimenpide 4: Romaneja koskevien kantaväestön asenteiden muuttaminen kansainvälisen romanipäivän avulla.....	19
Syrjinnän vähentämisestä kansainvälisen romanipäivän avulla saadut kokemukset	23
Toimenpide 5: Romanivälittäjien ja romanikielen äidinkielen opettajien tapaaminen – ”Södertörnin malli”	23
Södertörnin vierailusta saadut kokemukset	25
Mikä oli hyvää ja mitä voidaan parantaa?.....	26
5. Analysointi, keskustelu, kokemukset	26
Asiaankuuluvat sosiaalipalvelut	28
Romanien syrjinnän vähentäminen	29
Yleiseurooppalaisen romani-identiteetin kehittäminen	29
6. Päätelmät ja suositukset	29
7. Lisätietoja	30
Kiitokset	30
Lähdeluettelo.....	30

1. Tiivistelmä

Tässä tiivistelmässä kuvataan LERI-tutkimuksen toteuttamista Jyväskylässä, Suomessa ja esitetään yleiskatsaus romanivähemmistöstä Suomessa. Tutkimuksessa toteutettiin viisi osallistuvan toimintatutkimuksen toimenpidettä, jotka koskivat koulutusta, työelämää, sosiaalipalveluita, syrjinnän vähentämistä ja romanien identiteetin vahvistamista. Romaninuorille, joilla oli vaikeuksia suorittaa peruskoulua ja päästä työmarkkinoille, järjestettiin onnistuneesti tukiryhmiä sekä perhekeskusteluja. Toisessa toimenpiteessä keskityttiin romanien elinikäisen ohjauksen kehittämiseen paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Kolmannessa toimenpiteessä keskityttiin sosiaalityöntekijöiden koulutuksen kehittämiseen romanien sosiaalipalvelujen parantamiseksi vasta perustetun romaniasiain sosiaalialan osaamiskeskuksen avulla. Romaniyhteisöä koskevan tietoisuuden lisäämiseksi ja romaneja koskevien ennakkoluulojen vähentämiseksi LERIssä keskityttiin vuotuisen kansainvälisen romanipäivän juhlimiseen. Viidennen toimenpiteen tavoitteena oli Suomen romanien identiteetin vahvistaminen. Jokainen viidestä toimenpiteestä nosti esiin arvokkaita tekijöitä, kuten nuorten tukiryhmät peruskoulun suorittamista varten, opinto-ohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon kehittämisen tarve, kaikkien asiaan liittyvien alojen opiskelijoiden osallistuminen kansainvälisen romanipäivän järjestämiseen ja yhteistyö muiden kuin paikallisten romanien kanssa. Näitä prosesseja olisi jatkettava tulevaisuudessa.

Avainsanat/tunnisteet:

romaninuoret, tukiryhmät, siirtyminen koulusta työelämään, romanien osallisuus, romanien elinikäinen ohjaus.

2. Paikallisten olojen kuvaus

Romanien perusoikeuksien varmistaminen Suomessa

Jo 1500-luvulta asti Suomessa eläneiden, kale-ryhmään kuuluvien romanien asema eroaa muiden suomalaisten asemasta. Romaneja vainottiin 1600-luvulta 1800-luvulle, minkä jälkeen vuosina 1900–1955 toimineet valtion nimittämät komiteat päättivät, että romanit hyväksyttäisiin Suomen yhteiskuntaan vain assimilaatio-ohjelman avulla.¹ Infrastrukturi muuttui vuonna 1956, kun Romaniasiain neuvottelukunta (RONK) perustettiin tarkoituksenaan ”edistää romaniväestön tasavertaisia yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita” (<http://romani.fi/>). RONK toimii edelleen ja tekee työtään alueellisten ja paikallisten neuvottelukuntien eli romanityöryhmien kanssa. Nämä kolmessa tasossa toimivat suomalaisten ja romanien yhteistyöryhmät ovat laatineet Suomen romanipoliittisen ohjelman (ROMPO) vuosille 2010–2017, joka hyväksyttiin vuonna 2009 (sosiaali- ja terveysministeriö).²

¹ Grönfors ja Tuomi, s. VII_152

² Tämän raportin julkaisemisen jälkeen on hyväksytty toinen Suomen romanipoliittinen ohjelma (ROMPO2) vuosille 2018–2022 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3916-5>).

Jyväskylän romanityöryhmä (JRT), jonka Jyväskylän kaupunki perusti vuonna 2003, oli yksi tämän poliittisen ohjelman laatijoista. Suomen romanipoliittisen ohjelman painopistealueet ovat seuraavat: 1) romanilasten ja -nuorten koulutukseen osallistumisen vahvistaminen, 2) aikuisen romaniväestön koulutukseen hakeutumisen vahvistaminen ja työmarkkinoille sijoittumisen edistäminen, 3) romaniväestön yhdenvertaisen kohtelun ja palveluihin pääsyn edistäminen laatimalla heidän tarpeitaan vastaavia toimintalinjoja, 4) romanikielen ja -kulttuurin säilymisen ja kehittymisen tukeminen, 5) romaniväestön yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän ehkäiseminen ja 6) romanipoliitiikan kehittäminen ja romaniväestön osallistumismahdollisuuksien vahvistaminen. Ohjelmaa koskeva ohjaus- ja seurantaraportti laadittiin vuonna 2014 ja toista toimintapoliittista ohjelmaa koskeva työ aloitetaan pian. LERI-tutkimuksen tulokset sisällytetään toimintapoliittiseen ohjelmaan.

Tarpeiden arviointi Jyväskylässä

Jyväskylä sijaitsee noin 270 kilometriä Helsingistä pohjoiseen, ja siellä on noin 135 000 asukasta³. Kaupungissa on 400–450 Suomen romanien lapset mukaan luettuina⁴. Määrä kasvaa 500:aan, kun huomioon otetaan lähiympäristön alueet. Suomen romanien ainutlaatuinen piirre on, että he käyttävät selvästi erottuvaa asua aina julkisilla paikoilla ja jopa kotonaan. Jyväskylässä asuvien, Itä-Euroopasta peräisin olevien, kale-ryhmään kuulumattomien romanien määrä ei ole tiedossa, sillä he eivät ole halunneet tunnustautua romaneiksi.

Jyväskylän romaniväestön tarpeiden arvioinnista käyvät ilmi seuraavat viisi painopistealuetta: 1) koulutus, 2) sosiaalipalvelut, 3) onnistunut siirtyminen työelämään, 4) lähiyhteisön ennakoluulot ja 5) romanien samaistuminen laajempaan Euroopan romanien yhteisöön. Kaikki romanilapset osallistuvat esikouluun ja suorittavat peruskoulun loppuun. Tilastoja ei asiasta kuitenkaan ole, sillä Suomen lainsäädäntö kieltää tietojen keräämisen etnisen alkuperän perusteella.⁵

Useimmat Jyväskylässä asuvat romanit ovat työttömiä ja saavat sosiaalitukea. Romaneilla on vaikeuksia julkisten palvelujen käytössä. He eivät käytä lastensuojelupalveluja, sillä he pelkäävät, että heidän lapsensa otetaan huostaan. Kaikki Suomen romanit puhuvat äidinkielenään suomea, mutta heidän suomen kielensä ei yleensä yhtä monipuolista kuin valtaväestöllä, mikä tekee heille hankalaksi ymmärtää viranomaisten käyttämää byrokraattista kieltä.⁶ Romanit kohtaavat usein ennakoluuloja, kun he yrittävät saada vuokra-asuntoa. Lisäksi romanien kulttuurilliset syyt vaikuttavat asunnon sijainnin valintaan⁷, sillä romanien tavat edellyttävät riidoissa olevien sukujen asumista fyysisesti eri alueilla.

Romaniväestön työllisyystilanne on parantunut jonkin verran Jyväskylässä vuosina 2004–2007 järjestetyn hankkeen ansiosta. Hankkeella tuettiin romanien ammattikoulutusta, työllistymistä ja yrittäjyyttä ja torjuttiin ennakoluuloja. Yhä

³ (www.jyvaskyla.fi).

⁴ Anttonen, haastattelu 21.1.2014.

⁵ Anttonen, haastattelu 17.2.2014.

⁶ Florin, romanityöntekijän haastattelu 17.2.2014.

⁷ Anttonen, haastattelu 21.1.2014.

useampi romani hakeutuu koulutukseen ja työelämään. Romanit työelämään -hanketta koordinoi Jyväskylän kaupunki, ja se toteutettiin Euroopan unionin rahoittamana EQUAL-hankkeena. Jyväskylä sai hankkeesta Euroopan unionin Dosta-palkinnon (katso liite). LERI-tutkimuksen painopistealueita määritettiin romanityöryhmän aiemman työn perusteella, esimerkiksi Romanit työelämään -hankkeen, Romanian koulutustason nostamisen esiselvityksen (ROMKO) perusteella.

Jyväskylän LERI-tutkimusohjelmassa on viisi tutkimuskysymystä. Ne ovat seuraavat:

1. Mitkä ovat edistäviä ja estäviä tekijöitä romaninuorten koulutuksen suorittamiselle ja työelämään pääsemiselle? Lähtökohtana käytetään erillistä käynnissä olevaa kaksivuotista Euroopan rakenne- ja investointirahaston (ERI) hanketta nimeltä Rainer (Roma energy through education). Ohjelma, johon osallistui 15–25-vuotiaita romaninuoria, arvioidaan, jotta nähdään, miten sitä voitaisiin parantaa ja miten Jyväskylän romaninuorten tarpeisiin voitaisiin vastata entistä paremmin, jotta nämä suorittaisivat tutkintonsa loppuun ja siirtyisivät työmarkkinoille.
2. Sosiaalityöntekijöitä, joilla olisi taidot työskennellä romaniväestön kanssa, ei ole riittävästi (katso haastattelu, Anttonen). Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) on perustanut yhdeksän alueellista osaamiskeskusta. Kukin keskus on veloitettu tekemään yhteistyötä useilla vastuualueilla, kuten esimerkiksi lastensuojelu ja päihteiden väärinkäyttö. Ministeriö on nimittänyt Jyväskylässä sijaitsevan Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (KOSKE) romaniasioista vastaavaksi keskuksesi. Tämä romaniasian sosiaalialan osaamiskeskus (ROMKE) ei ole vielä aloittanut toimintaansa täysimääräisesti, sillä luvattua rahoitusta ei ole vielä saatu. Tutkimuskysymyksenä onkin, miten keskuksen toiminta järjestetään ja koordinoidaan näissä olosuhteissa, jotta se vastaisi parhaiten romanien tarpeita nyt ja tulevaisuudessa, ja miten vaadittu rahoitus saadaan.
3. Romaninuorille ei ole Jyväskylässä tarjolla sopivia elinikäisen ohjauksen palveluja. Miten ja minkälaisilla elinikäisen ohjauksen palveluilla vastattaisiin romaninuorten tarpeisiin?
4. Suomen romaneja koskeva tietoisuus ja tietämys on vähäistä kantaväestön keskuudessa Jyväskylässä. Miten kansainvälistä romanipäivää voitaisiin käyttää edistämään tietoisuutta ja myönteistä kuvaa romaneista Jyväskylässä?
5. Miten Jyväskylässä asuvat Suomen romanit näkevät itsensä suhteessa muihin Jyväskylän, Suomen ja Euroopan romaneihin? Miten tämä muovaa heidän identiteettiään?

Pääsidosryhmät ja paikallinen LERI-työryhmä

Jyväskylän kaupunginhallitus perusti kunnallisen romanityöryhmän vuonna 2003. Työryhmän pääsidosryhmiä ovat tietenkin romanit itse, ja he muodostavat suurimman osan romanityöryhmästä. Muita jäseniä ovat sosiaalipalvelujen, työllisyyspalvelujen, päivähoidon ja esikoulun, opetustoimen, aikuiskoulutuksen, Jyväskylän yliopiston ja ammattikorkeakoulun, asumispalvelujen, poliisin ja paikallisen seurakunnan edustajat. Suomen romanit ovat olleet aktiivisia toimijoita Jyväskylän romanityöryhmässä sen perustamisesta lähtien. Puolet työryhmän jäsenistä on romaneja, ja he osallistuivat osallistuvaan toimintatutkimukseen kaikissa romanien osallisuuden parantamista Jyväskylässä koskevissa vaiheissa.

Romanityöryhmän puheenjohtajana toimii aikuisten sosiaalityön ja kuntoutuspalvelujen johtaja. Toimielinten edustajia työryhmässä ovat kaikkien olennaisten julkisten palvelujen ja koulutuslaitosten edustajat (katso kaavio 1). Tarvittaessa sidosryhmiä lisätään ja asiantuntijoita kutsutaan neuvonantajiksi.

Kaavio 1. Jyväskylän romanityöryhmän sidosryhmät

Lähde: Tuomi, 2016.

Kaikki romaneihin liittyvät hankkeet, kuten LERI-tutkimus, ovat romanityöryhmän alulle panemia. Romanihankkeiden lisäksi työryhmä keskustelee romanien osallisuuden kannalta tärkeistä aiheista kuten päivähoitosta, koulusta, työelämästä ja yhteiskunnasta. Romanien integrointihankkeita on järjestetty Jyväskylässä 2000-luvun alusta lähtien. Hankkeita ovat johtaneet Jyväskylän ammattikoulutuskeskus (JAMK), Keski-Suomen yhteisöjen tuki ry (KYT) ja Jyväskylän kaupunki. Jyväskylän yliopisto ja romanityöryhmä ovat tehneet jatkuvasti yhteistyötä Suomen romaneja koskevan tutkimuksen tekemisessä sekä luentojen ja kurssien järjestämisessä. Näin ollen romanien integrointihankkeet liittyvät läheisesti toisiinsa.

LERI-tutkimuksen paikalliseen työryhmään kuuluivat LERIn kenttäasiantuntija Margaret Trotta Tuomi Jyväskylän yliopistosta, avustava tutkija Kirsi Florin Jyväskylän kaupungilta sekä neuvonantajat Raili Haaki sosiaalipalveluista (KOSKE) ja Taja Kiiskilä Jyväskylän ammattikorkeakoulusta (JAMK).

3. Käytetty osallistuvan toimintatutkimuksen menetelmä

Neuvottelu osallistuvan toimintatutkimuksen työkaluna

Osallistuva toimintatutkimus on yksi toimintatieteen muoto, jossa tieteen harjoittajat ovat sekä tutkittavia että tutkijoita. Tämä tutkimusmalli soveltuu LERI-tutkimukseen hyvin, sillä se saa osallistujat osallistumaan koko käynnissä olevaan kestäväan kehityksen prosessiin. Toimintatutkimus on määritelmän mukaan

kaikkien tutkimukseen osallistuvien yhteistyökokemus⁸. Stringerin mukaan se kattaa koko prosessin järjestelmällisestä tutkimuksesta suunnitelmiin ja ratkaisuihin. Teoksessaan *Becoming Critical* Carr ja Kemmis toteavat toimintatutkimuksen olevan tärkeä työkalu koulujen opinto-ohjelmien kehittämisessä, ammatillisessa kehityksessä, opetuksen parantamista koskevissa ohjelmissa sekä järjestelmien suunnittelussa ja politiikan muotoilussa.⁹ Tutkimustyypeistä juuri toimintatutkimus soveltuu hyvin paikallisen toiminnan kehittämiseen romanien osallistamista varten. Tässä tapauksessa tutkijasta tulee mahdollistaja – myönteinen voima, joka edistää yhteistyötä muiden sidosryhmien kanssa. LERI-tutkimuksen (paikallinen toiminta romanien osallistamiseksi) päävaikuttimena on saada romanit osallistamisprosessin toimijoiksi. Romanien toimijuus onkin yksi LERI-tutkimuksen tärkeimpiä tekijöitä. Tämän vuoksi osallistuva toimintatutkimus sopii LERI-tutkimukseen erityisen hyvin. Osallistuvaa toimintatutkimusta on käytetty koko LERI-prosessin ajan ja myös ennen sitä. Romanityöryhmä, joka toimii löyhästi osallistuvan toimintatutkimuksen neuvottelumallin mukaisesti, vastaa kaikista romanasioista Jyväskylässä. Neuvottelua käytettiin myös LERI-tutkimuksessa kehitettäessä Rainer-hanketta, KOSKEa sekä yksittäisissä keskusteluissa, joissa käsiteltiin elinikäistä ohjausta, kansainvälisen romanipäivän juhlinnan kehittämistä ja paremman käsityksen saamista romanien identiteetistä Jyväskylässä.

Neuvottelu on synergisen keskustelun vapaaehtoinen prosessi, jota käytetään päätöksenteossa ja ongelmanratkaisussa. Se on väline, jolla asetetaan tavoitteita ja määritetään tapoja niiden saavuttamiseksi. Anselm Strauss toteaa, että yksi kiehtova yhteiskuntateoreetikkoja koskeva kysymys on, miksi heistä lähes kukaan ei ole korostanut neuvottelua yhtenä tärkeimmistä ihmiselämän ilmiöistä.¹⁰ Nykyisin käytettävissä on useita vapaaehtoisia päätöksentekotekniikoita. Termiä ”neuvottelu” käytetään tässä yhteydessä määrittämään yksilöiden välistä yhteistyöprosessia, jolla luodaan synergia ratkaisuja.¹¹ Tällaista osallistuvan toimintatutkimuksen mallia käytettiin monin tavoin tehtäessä LERI-tutkimusta Jyväskylässä.

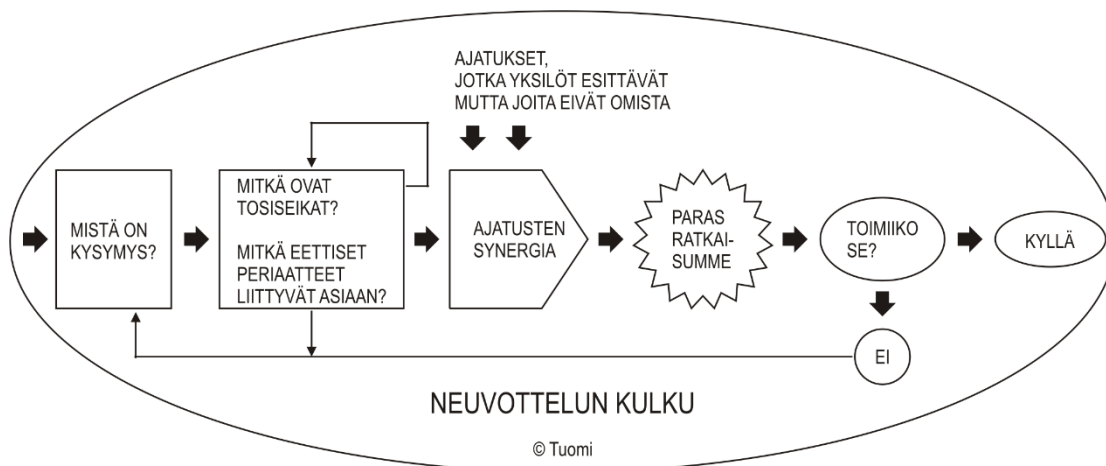
⁸ Stringer (1996), s. 15.

⁹ Carr ja Kemmis (1986), s. 162.

¹⁰ Strauss (1978), s. 12.

¹¹ Katso Shoghi (1938).

Kaavio 2. Neuvottelun vaiheet (Shoghi, 1938)

Lähde: Tuomi, 2004.

Kaikissa vaiheissa ja kaikissa toimenpiteissä käytettiin myös kvalitatiivisia haastatteluja. Herää kysymys, miksi useat tässä raportoiduista haastatteluista ovat Jyväskylän kaupungin romanityöntekijän Kirsi Florinin tekemiä. Syynä on Suomen romanikulttuuri. Suomessa vuosisatoja jatkuneen romanien syrjinnän – sekä valtaväestön että viranomaisien taholta – vuoksi romanien yhteisöstä tuli sulkeutunut. Heillä oli vain toisensa, kun he tarvitsivat apua missä tahansa asiassa, terveys ja turvallisuus mukaan luettuina. He pitivät kielensä salaisena, jotta he voisivat hallita sitä, mitä toiset heistä ja heidän asioistaan tiesivät. Tämä on muuttunut jonkin verran, mutta romanit eivät kerro asioita vapaasti muille, elleivät he tunne näitä hyvin. Vuosien yhteydenpidon ja yhteistyön aikana Kirsi Florin ja minä olemme oppineet luottamaan toisiimme ja viestimään toistemme kanssa, ja useat tämän raportin tiedot on saatu juuri tuon luottamuksen avulla. Kaikki tiedot on vahvistettu ja tarkistettu käännöksen osalta.

4. Paikallisten toimenpiteiden kuvaus – tavoitteet, kumppanit, prosessit ja tulokset

Jyväskylässä toteutetussa LERI-tutkimuksessa keskityttiin viiteen toimenpiteeseen viidellä painopistealueella. Näistä ensimmäisen, jossa keskityttiin nuorten koulutukseen, lähtökohtana oli Rainer-hanke (Roma energy through education). Toisen toimenpiteen tarkoituksena oli mahdollistaa romaneille sopiva elinikäinen ohjaus, jotta heillä olisi mahdollisuus saada sopivaa ammattikoulutusta ja kykyjään vastaavaa työtä. Kolmannessa toimenpiteessä lähtökohtana käytettiin ROMKEa ja tavoitteena oli parantaa kuntien romaniväestölle tarjoamien sosiaalipalvelujen tasoa ja lisäksi edistää tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä. Neljännen toimenpiteen tavoitteena oli parantaa osallistumista paikallisyhteisöön niin, että yhteiskunta olisi entistä tietoisempi romaneista, mikä vähentäisi romaneihin kohdistuvia ennakkoluuloja. Lopuksi viidennellä toimenpiteellä mahdollistettiin Suomen romanien ja muualta Euroopasta tulevien romanien tapaaminen, jotta saataisiin laajempi kuva romanien osallisuudesta. Nämä viisi toimenpidettä kuvataan lyhyesti tässä ja tarkemmin jäljempänä.

LERI-tutkimuksen päätavoitteena Jyväskylässä oli ymmärtää paremmin romanien osallisuutta edistäviä ja estäviä tekijöitä paikallisella tasolla. Tältä osin LERI teki yhteistyötä Rainer-hankkeen kanssa poistaakseen romaninuorten koulutukseen ja työmarkkinoille pääsyn esteet. Rainer on Euroopan rakenne- ja investointirahaston (ESR) rahoittama kaksivuotinen (1.6.2015–31.1.2018) hanke, jonka tarkoituksena on helpottaa romanien pääsyä työmarkkinoille. Jyväskylän kaupunki on Rainer-hankkeen pääkoordinaattori. Jyväskylän kaupungin lisäksi Rainerissa on kaksi muuta koordinaattoria: KOSKE ja JAMK.

Rainerin tavoitteena on parantaa Keski-Suomessa asuvien romanien koulutustasoa tukemalla heitä koulutuksen saamisessa, ammattiin oppimisessa, työpaikan löytämisessä ja työssä menestymisessä. Ohjelma perustuu osallistumiseen ja sitoutumiseen. Hankkeessa keskitytään koulutuksen hankkimisen esteisiin. Siihen sisältyy perhetyötä ja neuvontaohjelma romaninuorten tukiryhmien ja ohjaajien kanssa, jotka voivat nuorten suostumuksella tehdä yhteistyötä koulujen kanssa selventääkseen koulutehtäviä ja epäselviä käsitteitä sekä tukeakseen tehtävien suoritusta. Rainerissa tuetaan ja vahvistetaan romanien opiskelu- ja työelämätaitoja. Ohjelmaa toteuttavat pareina työskentelevät osallistujat, jotka käyttävät hyväkseen tällä alalla asiantuntijoita olevien Jyväskylän ammattikorkeakoulun (JAMK) edustajien kokemusta. Myös LERIn kenttäasiantuntija osallistui Rainer-hankkeen johtokunnan kokoukseen, ja hänestä tuli ”pysyvä” vieraileva asiantuntija.

Toinen LERI-toimenpide koski romaneille suunnatun sopivan elinikäisen ohjauksen puuttumista. Opinto-ohjaajia ei tällä hetkellä kouluteta romaninuorten kanssa työskentelyyn, eivätkä he tiedä miten lähestyä romaneja kulttuurierojen ja suomen kielen taidon puutteiden vuoksi. Lisäksi ohjaajat eivät ole tietoisia siitä, miten huonosti romaninuoret tietävät yhteiskunnassa tarjolla olevista ammateista. Romaninuoret puolestaan eivät koe, että koulussa tarjotulla opinto-ohjauksella olisi merkitystä heidän kannaltaan. He eivät usko pääsevänsä töihin, vaikka he olisivat siihen päteviä. Tällä toimenpiteellä asioihin puututaan nuorten, opinto-ohjaajien ja eniten alityöllistymisen tai työttömyyden vaarassa olevia koskevien kansainvälisten suositusten näkökulmista.

Kolmannessa LERI-toimenpiteessä keskityttiin ROMKEN kehittämiseen. Romaniasiaan sosiaalialan osaamiskeskukseksi¹². Sen tarkoitus on luoda kehys romanipalveluja koskevien hyvien käytäntöjen levittämiseksi ja edistämiseksi paikallisen, alueellisen ja kansallisen tason olemassa olevien sosiaalialan ja moniammatillisten verkostojen avulla. Kansallisen osaamiskeskusverkoston ja romaniverkoston yhdistäminen lisää pitkällä aikavälillä romaniasioita koskevaa asiantuntijuutta sosiaalialan ammattilaisten keskuudessa. Tavoitteena on parantaa kuntien romaniväestölle tarjoamien peruspalvelujen tasoa ja edistää tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä.

Neljännessä toimenpiteessä tarkasteltiin sitä tosiasiaa, että suurimmalla osalla Suomen valtaväestöstä ei ole tietoa romaneista eivätkä he ole koskaan olleet tekemisissä tai puhuneet Suomen romanin kanssa. Romaneita koskevia julkaistuja ja vahvistettuja tietoja on äärimmäisen vähän. Tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämällä – esimerkiksi lisäämällä yleistä tietoisuutta romanikulttuurista –

¹² Sosiaalialan osaamiskeskukset perustettiin vuosina 2001–2002 (www.socca.fi/tietoa_soccasta/kumppanit/sosiaalialan_osaamiskeskukset).

luodaan lisäarvoa olemassa oleville palveluille ja parannetaan pääsyä saatavilla oleviin palveluihin.

Viidenneksi Jyväskylän kaupunki tai paikalliset Suomen romanit eivät tiedä, montako ei-suomalaista romania Jyväskylässä on. Jyväskylässä olevia ulkomaalaisia romaneja ei ole yritetty tavoittaa, eivätkä he ole tuoneet itseään esiin romaneina. Arvion mukaan Euroopan neuvoston 47 jäsenmaassa asuu 16 miljoonaa romania, ja Euroopan unionissa heitä on lähes kahdeksan miljoonaa.¹³ Tätä alaa koskevana ensimmäisenä tehtävänä oli vierailla useissa erilaisissa romaniyhteisöissä, tutustua heidän kulttuuriarvoihinsa ja mielipiteisiinsä koulutuksesta sekä saada lisää tietoa romanien koulutusmalleista Ruotsissa, jotta tiedot voitaisiin jakaa suomalaisten romanien kanssa. Katsantokantaa voidaan laajentaa tällä tavalla. Suomen romaneista ja muista suomalaisista koostuva ryhmä kävi tutustumassa Ruotsissa koulutusohjelmaan, joka on tarkoitettu kaikkialta Euroopasta tuleville romaneille.

Toimenpide 1: Rainerin (Roma Energy through Education) osallistuvan toimintatutkimuksen analysointi, tavoitteena romanien koulutustason ja työmarkkinoille pääsyn parantaminen

Paikallinen toimenpide 1 oli Jyväskylässä toteutetun erillisen Rainer-hankkeen arviointi ja sen analysointi, miten hankkeella vastataan romanien tarpeisiin. Toimenpiteessä keskityttiin myös siihen, miten Rainer-ohjelmaa voitaisiin kehittää, jotta tarpeisiin voitaisiin vastata tulevaisuudessa entistä paremmin. LERI-toimenpiteeseen osallistuivat kaikki Jyväskylän Rainer-hankkeeseen osallistuneet nuoret eli noin 10 osallistujaa, joiden ikä oli 15–23 vuotta. Se on Jyväskylän Rainer-ryhmien (15–20-vuotiaat ja 21–25-vuotiaat) osallistujien yhteenlaskettu määrä. Lisäksi mukana oli kaksi JAMK:n ohjaajaa ja kaupungin romanityöntekijä. Rainer-hanke käynnistyi 1.6.2015 ja jatkuu 31.1.2018 asti.

Rainer – Roma Energy through Education

Rainer on LERISTä erillinen hanke, joka on ERIn rahoittama. LERI-tutkimuksen toimenpiteessä tutkittiin Rainer-hanketta ja arvioitiin sen vahvuuksia ja heikkouksia, jotta nähtäisiin, miten Raineria pitäisi kehittää tulevaisuudessa. Tämä tutkimus on vain yksi osa Jyväskylän LERI-tutkimushanketta. Rainer-hanke on käynnissä useissa Keski-Suomen kunnissa, ja se on tarkoitettu kaikille 15–64-vuotiaille romaneille. Jyväskylän kaupungin Rainer-hankkeessa keskittyy 15–25-vuotiaisiin nuoriin.

Useimmilla Suomen romaneilla on alhainen koulutustaso.¹⁴ Romanien on parannettava koulutustasoaan ja siten parantaa pääsyään työmarkkinoille. Vaikka nykyään kaikki romanilapset käyvät koulua, monien mielestä peruskoulun suorittaminen on vaikeaa. Romanien koulutushistoria on lyhyt, ja useimmiten he eivät täysin ymmärrä koulutuksen tärkeyttä nykypäivänä. Työllisyyden puute yhdistettynä Suomen sosiaaliturvajärjestelmien turvaverkkoihin pääsyn vaikeuteen vaikuttavat useisiin romanielämän näkökohtiin, kuten alhaisiin

¹³ Katso arviot romaniväestöstä Euroopan maissa (www.coe.int/en/web/portal/roma/)

¹⁴ Rajala, S., Salonen, M., Blomerus, S. ja Nissilä, J., OPH (2011) OPH. Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 ja toimenpide-ehdotukset. Raportit ja selvitykset 2011:26, Opetushallitus. (2011)

tulotasoihin, asunnon saamiseen, koulutusmahdollisuuksiin, sosiaaliturvaan, poliittiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja oikeussuojan toteutumiseen.

Rainer-hanke perustuu pitkään tehtyyn työhön, jolla pyritään parantamaan romanien koulutustasoa. Aiemmin romanien koulutustasoa parannettiin vuonna 2014 päättyneellä romanien koulutustason nostamisen esiselvityshankkeella (ROMKO). Hanke toteutettiin kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa tunnistettiin Jyväskylän alueen romaninuorten esteitä koulutukselle ja tuen tarvetta. Toisessa vaiheessa kuvattiin romaniasiain sosiaalialan osaamiskeskuksen tehtävää romaniväestön integraation tukemisessa. Hanke oli osa Manner-Suomea koskevaa Euroopan sosiaalirahaston (ESR) ohjelmaa ja sen tavoitetta 2: työllisyyden ja työmarkkinoille osallistumisen edistäminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen.

Rainer-hankkeella (Roma energy through education) pyritään helpottamaan romanien pääsyä työmarkkinoille. Tavoitteena on parantaa romaniväestön koulutustasoa Keski-Suomessa. Muilla hankkeen toimenpiteillä – esimerkiksi romanikuluttuuria koskevan yleisen tietoisuuden lisääminen – luodaan lisäarvoa olemassa oleville palveluille ja parannetaan pääsyä saatavilla oleviin palveluihin.

Hankkeella pyritään tukemaan romaneja tutkinnon saamisessa, ammatin oppimisessa, työpaikan löytämisessä ja työssä menestymisessä. Hankkeessa poistetaan koulutuksen hankkimista ja tutkinnon suorittamista koskevia esteitä tukijoiden ja perhetyön avulla.

Kohderyhmälle tarjotaan valmennusohjelmaa, jonka tarkoituksena on tukea ja vahvistaa romanien opiskelu- ja työelämätaitoja.

Rainer-ohjelman alkuvaiheessa työntekijät vierailivat Jyväskylän ja ympäristökuntien viranomaisien luona saadakseen paikalliset poliitikot osallistumaan ja suostumaan 15–64-vuotiaille romaneille suunnatun Rainer-ohjelman käynnistämiseen.

Koska romanit ovat osallistuneet koulutukseen vasta lyhyen aikaa, useimmat romaninuoret eivät saa tukea vanhemmiltaan koulutehtävien ymmärtämisessä ja tekemisessä. Tämän vuoksi Rainer-hankkeeseen sisältyy perhetyötä, jota teki kaksi Rainer-hankkeen työntekijää, joista toinen oli romanitaustainen henkilö. He vierailevat romanikodeissa, tukevat koko perhettä ja määrittävät esteitä, joita perheessä on koulun suorittamisen osalta. Tämä on olennainen osa prosessia. Niiden opiskelijoiden vanhemmille, jotka yrittävät suorittaa tutkintoa, tarjottiin tukea heidän oman koulutuksensa suorittamiselle.

On tärkeää määrittää selvästi, mitä ”tukiryhmällä” tarkoitetaan. Se on paikka, jonne romaninuoret kokoontuvat keskustelemaan kokemuksistaan kouluympäristöstä, peloistaan ja ongelmistaan sekä koulutehtävistään. Miten he selviävät? Miten oppisopimusopiskelu sujuu? Rainer-tukiryhmissä he saavat vertaistukea toisiltaan ja henkilökohtaista tukea ohjaajiltaan, jotta he ymmärtäisivät paremmin koulukirjojen teoreettiset aiheet ja pysyisivät tekemään koulutehtävänsä. Useilla opiskelijoilla, erityisesti nuorilla miehillä, oli aiempia tehtäviä, joita he eivät olleet tehneet loppuun. Ohjaajat ovat myös romaninuorten suostumuksella käyneet tai ottaneet yhteyttä nuorten kouluihin useista syistä. Tämä koskee sekä perus- että ammattikouluja. Ohjaajat ovat myös puuttuneet ongelmatilanteisiin koulussa. Ohjaajat ovat tukeneet kouluhakemusten

tekemisessä, oppisopimuspaikkojen etsimisessä ja peruskoulun päättötodistusten saamisessa. Ohjaajien kanssa on keskusteltu myös perheongelmista.

Kun LERI-tutkimus aloitettiin, romaninuorilta kysyttiin heidän osallistumisestaan Rainer-hankkeeseen ja sitä koskevista kokemuksista. He olivat varsin avoimia. 17-vuotias romanimies kertoi seuraavaa: *”Ennen tätä hanketta en pärjännyt koulussa. Sain kuulla, että jäisin taas luokalleni, ja olin jo aiemmin jäänyt kolmannelle luokalle. Kuulin, että tämä hanke auttaisi minua koulussa. Tämän hankkeen avulla olen pysynyt tekemään kevään ja syksyn tekemättömät koulutehtävät loppuun.”* Hän ei ollut ainoa mielipiteessään. 18-vuotias romaninainen sanoi: *”Mitä hyötyä LERistä on ollut? Olen saanut apua. Jos meillä on esimerkiksi kysymyksiä koulutehtävistä, saamme vastauksia. Lisäksi olemme voineet vastata LERI-hanketta koskeviin kysymyksiin siitä, miten hanketta voitaisiin parantaa. Autamme toisiamme, koska todella haluamme, että hanke on niin hyvä kuin mahdollista.”* Seitsemäntoistavuotias romaninainen kertoi seuraavaa: *”Mitä etuja LERillä on ollut? Aiemmin en pystynyt tekemään koulutehtäviäni loppuun. Nyt joku tulee koululle ja tukee minua, jotta voin tehdä tehtävät loppuun, ja auttaa koulutehtävissä. Tukiryhmän ansiosta olen voinut käydä koulussa ja saanut motivaationi takaisin.”*

Osallistuvan toimintatutkimuksen tekniikkaa, yhteistä ryhmäneuvottelua (*”collaborative group consultation”*)¹⁵ käytettiin 10 romaninuoren kanssa, jotka edustivat Rainer-hankkeen 15–20-vuotiaiden ja 21–30-vuotiaiden ryhmiä. Neuvottelun aiheena oli, miten Rainer-hanketta pitäisi kehittää, jotta se olisi tulevaisuudessa paras mahdollinen. Romanien yleistä tilannetta koskevien keskustelujen jälkeen aiheeksi muotoutui: *”Miten parantaisit Rainer-hanketta niin, että se olisi parempi nuoremmille veljillesi ja siskoillesi?”* Kysymys toimi hyvin. Se oli tarpeeksi konkreettinen ja tuttu, jotta vastaukset tulivat helposti.

Osallistuvan toimintatutkimuksen tietojen keruu, analysointi ja varmentaminen: Tiedonkeruu toteutettiin äänitallenteilla, jotka litteroitiin ja käännettiin kenttämuistiinpanoiksi, kaikkien romaninuorten tukiryhmien osallistujien keskustelun varsinainen litterointi mukaan luettuna. LERIn kenttäasiantuntija analysoi toimenpiteessä kerätyt tiedot ja järjesti nuorten ilmaisut päätelmiksi, tulosten käsittelyksi ja johtopäätöksiksi, jotka voisivat auttaa tulkitsemaan nuorten kohtaamia vaikeuksia. Kun tiedot oli tulkittu, laadittiin päätelmät osallistuvan toimintatutkimuksen toimenpiteen aikana tallennettujen ja litteroitujen äänitallenteiden perusteella. Päätelmät esitettiin romaninuorille, jotta varmistettaisiin, että heidän ajatuksensa oli ymmärretty ja litteroitu oikein. Myös käännös vahvistettiin takaisinkääntämällä suomeksi kerätyt tiedot englanniksi ja vielä takaisin ryhmälle suomeksi.

Kuva 1. Osallistuvan toimintatutkimuksen toimenpide I: Rainer-osallistujia

¹⁵ Tuomi, M. T. 2004. “Planning Teachers’ Professional Development for Global Education”. *Journal of Intercultural Education* 15 (3), 295–306.

Lähde: Kiiskilä, 2015.

Toimenpiteestä 1 saadut kokemukset

Suomen romaninuorten monitasoiset koulua, työtä ja epäonnistumista koskevat pelot tulivat hyvin esiin. Lisäksi esiin tuli uskomus siitä, että romaninuorten tukiryhmät, joissa he saattoivat rohkaista toisiaan ja saada käytännön neuvoja koulutehtävissä, olivat erittäin hyödyllisiä. Arvokkaaksi nähtiin myös se, että ohjaajat saattoivat nuorten suostumuksella ottaa yhteyttä nuorten kouluihin tehtävien selventämiseksi. Myös ohjaajien kotivierailut lisäsivät kotoa saatavaa tukea.

Tärkeä havainto käy ytimekkäästi ilmi 23-vuotiaan miespuolisen osallistujan vahvistetusta kommentista, joka heijastelee monitasoisia riittämättömyyden tunteita. Myös riittämättömyyden tunteista eroon pääsemisen on oltava monitasoista.

"Minun on vaikeaa keskittyä oppitunnilla. Ymmärrätkö, mitä opettaja sanoo? Pystynkö tekemään kaikki oppitunnin tehtävät? Pystynkö tekemään kaikki tehtävät, joita vaaditaan kurssin suorittamiseksi? Jos suoritan tämän kurssin, pystynkö tekemään kaikki tehtävät, joita vaaditaan muiden kurssien suorittamiseksi, jotta valmistun? Jos suoritan kaikki kurssit, ovatko arvosanani tarpeeksi hyviä, jotta pääsen toisen asteen koulutukseen? Millaiseen kouluun pääsisin? Pystyisinkö pääsemään toisen asteen oppilaitokseen, jossa minulle opetettaisiin sellaista, mistä olen kiinnostunut? Jos pääsisin sellaiseen kouluun, pystyisinkö suorittamaan kaikkien vuosien kaikki kurssit, jotta todellakin valmistuisin ja saisin tutkinnon? Jos kaikki onnistuu ja saan tutkinnon, onko se

alalta, jossa haluan työskennellä? Pystynkö saamaan työpaikan? Teenkö kaiken turhaan?”¹⁶

Tämän lainauksen analysointi paljastaa romaninuorten tuntemaan riittämättömyyden syvyyden. Kyseessä ei ole epävarmuuden tunne tai huono itsetunto tai useiden nuorten kokemaa yleinen kärsimättömyys lykätyn tarpeen tyydytyksen yhteydessä. Vastauksesta käyvät ennemminkin ilmi ennakkoluulojen salakavalat vaikutukset, jotka näkyvät monitasoisena, tuhoisana ”sisäisenä äänenä”, joka syö romanien itsekunnioitusta. Romanien ulkoinen syrjintä ei siis ole ainoa ongelma. Tämä nuoren miehen analyysi kuvaa selvästi romaninuorten kokemia monitasoisia riittämättömyyden tunteita, joita on käsiteltävä kaikilla tasoilla.

Pyri eroon riittämättömyyden sisäisestä äänestä ja valmistaudu tulevaan

Lisäarvoa LERistä toi havainto siitä, että on tehtävä työtä, jotta nuorten mielissä olevat, riittämättömyydestä puhuvat ”äänet” saadaan kitkettyä. Äänet johtuvat toisten ennakkoluuloista – kun he sanovat nuorten olevan huonompia tai että nuoret eivät saavuta mitään tai ole tarpeeksi hyviä. Romanien täytyy tulla tietoisiksi tästä kielteisestä sisäisestä äänestä, jotta voivat päättää sukupolvien kestäneen kierteen uskoa sitä, kuunnella sitä ja antaa sen kasvaa. Syrjintä toimii tuhoisasti syrjinnän kohteena olevan henkilön mielessä. Validointikokouksessa LERin kenttäasiantuntija puhui itseään toteuttavan ennustuksen teoriasta eli siitä, että henkilöstä tulee, mitä hänestä sanotaan tulevan. Tätä prosessia ja sitä, mitä syrjintä aiheuttaa syrjitylle, pitäisi käsitellä enemmän Rainer-hankkeessa tai missä tahansa ohjelmassa, jossa keskitytään syrjinnän vähentämiseen.

Jatkossa olisi hyvä, jos Rainer-ohjaajat voisivat käyttää jokaisen tapaamisen lopussa hieman aikaa tutustukseen opiskelijoiden seuraavan oppitunnin terminologiaan ja aiheeseen. Tarkoituksena olisi käyttää yhä vähemmän aikaa sen oppimiseen, mitä opettaja opetti eilisen tunneilla, ja enemmän aikaa huomisen oppitunteihin valmistautumiseen. Romaninuorten itsetuntoa parantaisi merkittävästi, jos he saapuisivat oppitunnille itsevarmoina ja valmistautuneina ja pystyisivät osallistumaan entistä paremmin. Valmistautumista voidaan parantaa – ei vain huomisen oppitunneille valmistautumista mutta myös huomisen oppisopimuspäivään valmistautumista. Eräs nuorimies kertoi seuraavaa: *”Meidän on mainostettava, miten hyviä olemme. Ihmisten on nähtävä, miten taitavia olemme. Joka aamu, kun herään oppisopimuspäivään, ajattelen, että minun on todella näytettävä mihin pystyn.”* (19-vuotias romanimies) 15–20-vuotiaiden Rainer-ryhmä on osoittautunut niin tarpeelliseksi, että sen toivotaan jatkuvan. Rainer-hankkeen kustannusanalyysi tehdään seuraavan lukuvuoden aikana.

Euroopan unioni on määrittänyt Rainer-hankkeen edut. Se toteaa seuraavaa:

”Euroopan sosiaalirahastosta rahoitettu Rainer-hanke ”Roma energy through education” (2015–2018) on romaneille suunnattu toimenpide, jonka tarkoituksena on helpottaa työmarkkinoille pääsyä parantamalla koulutustasoa, tukemalla työnhakijoita ja edistämällä työssä onnistumista romaniväestön valmentamisen avulla Keski-Suomessa. Hanke – joka joiltain osin kattaa koko kohdeväestön – on osoittanut, että kohdennetut lähestymistavat voivat toimia kunnissa, joissa

¹⁶ Romanimies, ikä 23 vuotta

romaneja on vähän, ja korostanut useiden toimijoiden, kuten sosiaalialan, työvoimatoimistojen, asumispalvelujen ja koulutuskeskusten, välisen yhteistyön tärkeyttä. Pitkän tähtäimen tavoitteena on luoda kehys kohdennettuja romanipalveluja koskevien hyvien käytäntöjen jakamiselle ja edistämiseksi hyödyntämällä paikallisen, alueellisen ja kansallisen tason (Suomessa) käytössä olevia ammatillisia verkostoja.”¹⁷

LERI-tutkimuksesta kävi niin ikään ilmi koulutuksen tärkeys, mukaan luettuina romaninuorten kanssa työskentelyä koskeva opinto-ohjaajien koulutus, kuten toimenpide 2 osoittaa, ja tarve opinto-ohjaajien lisäkoulutukseen sekä ennen ammatissa toimimista että ammattitaidon kehittämisen yhteydessä. Tästä syystä lisättiin uusi toimenpide, toimenpide 2, johon sisältyi elinikäisen ohjaamisen standardien kehittäminen kansainvälisellä tasolla sekä Rainer-hankkeen osallistujien vierailu Ohjaamo-ohjelmassa, jonka tarkoituksena on parantaa suuren yleisön opinto-ohjausta. Rainer-työryhmä on innoissaan mahdollisuudesta käyttää LERI-havaintoja parantaakseen Rainer-hanketta entisestään.

Toimenpide 2: Romanian elinikäinen ohjaus – miten se toteutetaan?

Euroopan neuvosto määrittelee elinikäisen ohjauksen ”jatkuvasti prosessiksi, joka auttaa kansalaisia iästä riippumatta ja koko elämän ajan määrittämään voimavaroja, taitonsa ja mielenkiintonsa kohteet, tekemään koulutusta ja työtä koskevia päätöksiä ja hallitsemaan henkilökohtaista elämänuraa koulutuksessa, työssä ja muissa yhteyksissä, joissa on mahdollista hankkia ja/tai käyttää näitä voimavaroja ja taitoja”.¹⁸ Eurooppalaisen elinikäisen oppimisen politiikkaverkosto korostaa sosiaalista osallisuutta koskevan ohjauksen merkitystä yksilöiden ja ryhmien sosiaalisessa ja taloudellisessa integroitumisessa, pitkäaikaistyöttömyyden ja köyhyyskierteen vähentämisessä, koulutukseen ja työhön pääsyä koskevien esteiden poistamisessa, aktiivisessa ikääntymisessä sekä sukupuolten tasa-arvossa ja yhteiskunnallisessa oikeudenmukaisuudessa.¹⁹

Rainer-opiskelijoita koskevassa toimenpiteessä 1 elinikäinen ohjaus katsottiin tekijäksi, joka romaninuorten mahdollistamisprosessista puuttui, jotta he voisivat suorittaa toisen asteen koulutuksensa, siirtyä toisen asteen koulutukseen ja edelleen työmarkkinoille. Elinikäisen oppimisen ohjaajilla, joiden pitäisi olla suunnannäyttäjiä kansalaisille, jotta nämä pääsisivät työelämään, ei ole riittävästi tietoa romaneista eli yhdestä niistä ryhmistä, jotka ovat suurimmassa vaarassa jäädä työttömäksi koko eliniäkseen. Romaniasioita ei käsitellä riittävästi opinto-ohjaajien koulutuksessa, ja opinto-ohjaajien pitäisi saada tietoa ja ymmärtämystä romaniasioista.

Tuloksista kävi ilmi, että kun romaninuoret osallistuvat opinto-ohjaustunneille koulussa, he eivät koe, että oppitunnit olisivat heille tarkoitettuja. Sen lisäksi he eivät tiedä muista yhteiskunnassa olevista ammasteista kuin perinteisistä, kuten

¹⁷ Euroopan komissio (2016), Euroopan komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle – Romanian integraatiota edistäviä kansallisia strategioita koskevan EU:n puitekehyksen ja jäsenvaltioissa toteutettavista romanien integraatiota edistävästä tuloksellisista toimenpiteistä annetun neuvoston suosituksen täytäntöönpanoa koskeva arviointi – COM(2016)424, 27. kesäkuuta 2016, saatavilla osoitteesta <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-424-EN-F1-1.PDF>

¹⁸ (Euroopan neuvosto 2008, s. 2)

¹⁹ (Eurooppalainen elinikäisen oppimisen politiikkaverkosto 2015, s. 8)

putki- tai sähkömiehet, lääkärit tai asianajajat. He eivät ole tietoisia yhteiskunnassa tehtävistä töistä. Toisaalta opinto-ohjaajilla ei ole riittävästi tietoa romanikulttuurista, eivätkä he pysty puhumaan suomea romaninuorten kanssa siten, että romanit ymmärtäisivät heitä. Kuten sosiaalityöntekijöiden tapauksessa todettiin, romanien suomen kielen taito ei ole yhtä monipuolinen kuin muulla väestöllä, mikä aiheuttaa ongelmia muun muassa oppimisen, sosiaalityön ja opinto-ohjauksen tilanteissa. Romanien kanssa työskentelevien ammattilaisten pitäisi olla tietoisia tästä ja pystyä mukauttamaan viestintätapojaan tilannetta vastaavaksi.

Toimenpide 2 koostui useasta osasta. Kirsi Florinin kanssa tehtiin syvähaastattelu. Hän on romanityöntekijä, joka ei ole koulutukseltaan opinto-ohjaaja mutta jota lastensuojelupalvelu pyysi avustamaan 16-vuotiasta romanipoikaa tämän koulutöiden suorittamisessa. Florin kehitti oman ohjaustyylin työskennellessään tämän romanipojan kanssa. Lisäksi kuultiin Raimo Vuorista, joka on elinikäisen oppimisen ja alityöllistymisen tai työttömyyden vaarassa olevien henkilöiden kansainvälinen asiantuntija. Tämän avulla analysoitiin osallistuvan toimintatutkimuksen tietoja, jotka koskivat Rainer-opiskelijoiden elinikäistä ohjausta ja Kirsi Florinin haastattelua. Lopuksi toimenpiteeseen sisältyi yhteistyötä kaikille nuorille avoimen Ohjaamon kanssa. Ohjaamo tarjoaa opinto-ohjaajan, sosiaaliohjaajan ja TE-toimiston edustajan palvelut. Ohjaamo järjestää myös työpajoja, jotka toimivat yhdistävänä tekijänä ja lisäävät koulutusta useilla aloilla. Ohjaamon ohjaajilla ei ole romanikulttuuriin liittyvää erityiskoulutusta.

Romanien elinikäistä ohjausta koskevat kokemukset

Ohjausta koskevan toimenpiteen tuloksena on, että romaninuoret käyvät Ohjaamo-ohjelmassa pienryhmissä Kirsi Florinin kanssa tutustuakseen tarjolla oleviin palveluihin. Lisäksi Rainer-ohjelman kaksi työntekijää pitävät Ohjaamossa esitelmän Rainer-ohjelmasta ja romaneista. Tämän jälkeen Ohjaamo-ohjelman työntekijät vierailevat Rainer-ohjelmassa tutustuakseen romaninuuoriin ja ymmärtääkseen paremmin heidän tarpeitaan ja haasteitaan. Jyväskylässä olevaa romanasioita koskevaa taitotietoa pitäisi siirtää muille paikkakunnille. Lisäksi olisi kehitettävä koulujen tarjoaman opinto-ohjauksen tasoa. Tärkeä osa tämääntyyppisen erityispalvelun toteuttamista ovat koordinoituneet tutkimus- ja kehityssuunnitelmukset tällä alalla.

Toimenpide 3: Romanien kestävien sosiaalipalvelujen parantaminen romanasiaalin sosiaalialan osaamiskeskuksen (ROMKE) avulla

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus²⁰ (KOSKE) on osa yhdeksän keskuksen verkostoa, joka on perustettu valtioneuvoston asetuksella sosiaaliturvapalvelujen kehittämiseksi Suomessa.²¹ Se tarjoaa useita palveluja, kuten lastensuojelu, päihde- ja mielenterveyspalvelut, peliriippuvuuden ehkäisy ja hoito, vanhustenhoito sekä syrjinnän vähentäminen. Lisäksi se on ainoa keskus Suomessa, jolle on osoitettu romanasiat erityisenä painopistealueena. Keskuksen

²⁰ <http://koskeverkko.fi/etusivu/>

²¹ www.socca.fi

tavoitteena on, että vuoteen 2017 mennessä Suomi on romanien tasa-arvon ja osallistumisen edelläkävijä Euroopassa.

Toimenpiteen tarkoituksena oli luoda kehys romanipalveluja koskevien hyvien käytäntöjen levittämiseksi ja edistämiseksi paikallisen, alueellisen ja kansallisen tason olemassa olevien sosiaalialan ja moniammatillisten verkostojen avulla. Kansallisen osaamiskeskusverkoston ja romaniverkoston yhdistäminen lisää pitkällä aikavälillä romanasioita koskevaa asiantuntijuutta sosiaalialan ammattilaisten keskuudessa. ROMKEN tavoitteena on parantaa kuntien romaniväestölle tarjoamien peruspalvelujen tasoa ja edistää tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä. Tärkeä osa tämän tyyppisen erityispalvelun toteuttamista ovat koordinoitut tutkimus- ja kehityssuunnitukset tällä alalla. Suurin ongelma tämän tärkeän tavoitteen saavuttamisessa on, että tähän mennessä romanasioita koskevalle lisätehtävälle ei ole annettu rahoitusta, vaikka rahoitusta on myönnetty keskuksen muille tehtäville. Vain 10 prosenttia KOSKEN johtajan ajasta oli osoitettu romanasioille ja erityisesti Rainer-hankkeelle.

Sosiaalialan ammattilaiset eivät saa riittävästi tietoa romaneista sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa tai ammatillisessa kehityksessään. Sosiaalialan ammattilaisten on saatava lisää tietoa ja ymmärrystä romanasioissa. Koska sosiaalialan työntekijöiden taitotieto romanasioissa on Jyväskylässä parempi kuin muualla Keski-Suomessa, ROMKE käyttää kanaviaan siirtääkseen tätä taitotietoa muille Keski-Suomen paikkakunnille sekä muualle Suomeen. Kuntien romaniväestölle tarjoamien peruspalvelujen tasoa on kehitettävä. Tärkeä osa tämän tyyppisen erityispalvelun toteuttamista ovat koordinoitut tutkimus- ja kehityssuunnitukset tällä alalla.

Vaikka Suomen romanit ovat Suomen kansalaisia ja oikeutettuja kaikkiin sosiaalipalveluihin, heillä on vaikeuksia saada niitä. He ovat joko tietämättömiä palveluista, joihin heillä on oikeus, tai, jos he ovat tietoisia, heillä on vaikeuksia kertoa tarpeistaan. Tämä johtuu osittain siitä, että sosiaalityöntekijät eivät pysty puhumaan suomea niin, että romanit ymmärtäisivät heitä. Lisäksi koska romaneita on syrjitty sekä romanilapsia on pakkosijoitettu sijaishuoneisiin romanien sulauttamiseksi Suomen valtakulttuuriin²² Suomen romanit pelkäävät, että heidän lapsensa siirretään herkemmin sijaishuoneeseen kuin ei-romanilapset. Näistä syistä sosiaalityön ammattilaiset tarvitsevat enemmän tietoa romanikulttuurista ja romanien kanssa työskentelystä yleensä.

ROMKElle tehty osallistuva toimintatutkimus

LERI-toimenpiteitä varten järjestettiin ROMKEN kehittämistä koskeva romanityöryhmän kokous, johon kutsuttiin laajemmin romaniyhteisöä ja sen sidosryhmiä. Kokoukseen osallistuivat kaikki romanityöryhmän sidosryhmät, kaikki työryhmän romanijäsenet mukaan luettuina, sekä muita romaneja, jotka oli kutsuttu yleisellä kutsulla. Heitä olivat muun muassa romanien kansalaisjärjestön Valoa Huomiseen työntekijät.

Aiheita olivat seuraavat: ”Mikä on ROMKEN tulevaisuuden tehtävä mahdollisuuksien tarjoamisessa Suomen romaneille ja miten romanien sosiaaliturvapalvelut olisi järjestettävä tulevaisuudessa? Miten ROMKEN pitäisi

²² Ks. Grönfors ja Tuomi 2006.

täyttää velvoitteensa romaniasiain sosiaalialan osaamiskeskuksena? Millaisena paikallinen romaniyhteisö näkee ROMKEN toiminnan? Mitä keskuksen palveluja pitäisi parantaa ja miten? Minkälaiset muutokset koulutuksessa, työvoimassa, rahoituksessa ja ajankäytössä vaikuttaisivat tuloksiin? Mitä muutoksia sosiaalityöntekijöiden koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen olisi tehtävä romaniasioiden osalta?”

KOSKEN vt. johtaja kertoi omia ajatuksiaan romaniasiain sosiaali- ja terveydenhuollon osaamiskeskuksista. Keskustelun tarkoituksena oli arvioida suunnitelmaa ja saada palautetta romaniyhteisöltä ja muilta sidosryhmiltä, jotta ROMKE voisi palvella romaniyhteisöä parhaalla mahdollisella tavalla ja saavuttaa jatkuvuuden romanien sosiaalipalvelujen kestävä kehityksen edistämiseksi. Johtajan esityksen jälkeen oli avointa keskustelua sidosryhmien kesken. Kokouksesta tehtiin äänitallenne.

Kuva 2. Romaniaktivistien ja sidosryhmien kokous romaniasiain sosiaali- ja terveydenhuollon osaamiskeskuksen toiminnasta

Lähde: Tuomi, 2016.

Kirjallista tietoa kerättiin erikseen ja Raili Haakin, KOSKEN vt. johtajan, sekä Kati Turtiaisen, monikulttuuriseen sosiaalityöhön opetuksessaan keskittyvän Chydenius-instituutin vanhemman tutkijan haastattelut tallennettiin.

ROMKEN kehittämistä koskevat kokemukset

LERI-tutkimuksessa todettiin romaniasiain sosiaali- ja terveydenhuollon osaamiskeskuksen luonteen osalta seuraavaa:

- Keskuksen tärkeimpänä tehtävänä on toimia välittäjänä, ”kulttuurin kääntäjänä”, romanien ja muiden yhteiskunnan toimijoiden, kuten sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden, tutkijoiden ja muiden ammattilaisten välillä niin, että erilaisista näkökannoista voidaan keskustella.
- Romanikulttuurin tuntemus on tärkeää. On myös huomattava, että romanikulttuuri muuttuu jatkuvasti.
- Olisi hyvä, jos keskuksessa työskentelisi sekä kantaväestön että romanien edustajia.
- Omissa tehtävissään keskuksen olisi toteutettava integraation tavoitetta.
- Integraatio alkaa asenteista ja toteutuu pyrkimällä yhdessä kohti yhteisiä tavoitteita!
- Jyväskylä on aiheellisesti oikea paikka tällaiselle koko maan kattavalle toimelle. Töitä on jo tehty vuosia ja luotu avoin ja luottamuksellinen

lähestymistapa, joka voi toimia pohjana koko maan kattavalle kehitysyksikölle. Olisi hyvä idea kuvata ja kerätä vuosien työt yhteen tausta-aineistoksi.

- Romaniväestöä ei ole tutkittu riittävästi. Tärkeitä keskuksen tehtäviä olisivat tutkimusaineiston ja maassamme toteutettujen romanitutkimusten kartoittaminen, puutteiden eli tutkimustarpeiden tunnistaminen sekä yhteistyönä toteutettavan tutkimuksen järjestäminen. Tarvetta on monialaisille ja monentyyppisille tutkimus- ja kehitysyksiköille.
- Tulevaisuudessa kehityskeskuksen pitäisi tuoda yhteen Suomessa kehitetyt hyvät käytännöt ja kehittää niitä edelleen muihin maihin viemistä varten (esimerkiksi Turom-koulutusmalli).

Kaiken kaikkiaan LERI-havainnoista kävi ilmi, että romaniasiaan sosiaali- ja terveydenhuollon osaamiskeskuksen (ROMKE) menestymisen kannalta olennaista on kantaväestön ja romanien aito yhteistyö, joka perustuu todelliseen luottamukseen, yhdessä työskentelyyn ja verkostoitumiseen. Olisi tärkeää korostaa romanien ja muiden suomalaisten samankaltaisuuksia erojen sijaan.

Toimenpide 4: Romaneja koskevien kantaväestön asenteiden muuttaminen kansainvälisen romanipäivän avulla

Kansainvälisen romanipäivän (8. huhtikuuta) juhlimisella pyritään rakentamaan siltoja romanien ja muiden suomalaisten välille, tarjoamaan tapaamismahdollisuuksia ja mahdollisuuksia oppia tuntemaan muita suomalaisen yhteiskunnan jäseniä yksilöinä. Sillä halutaan tarjota mahdollisuus tuoda romanikysymyksiä esille myönteisessä valossa sekä henkilökohtaisella tasolla että tiedotusvälineissä. Kansainvälisen romanipäivän näkyvyyttä käytetään tuomaan yleiseen tietoisuuteen asioita kuten romanien ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Lisäksi tavoitteena on ollut vahvistaa ylpeyttä romani-identiteetistä.

Romanityöryhmä on järjestänyt kansainvälisen romanipäivän juhlinnan Jyväskylässä vuodesta 2006 lähtien. Tiedotusvälineisiin on otettu yhteyttä joka vuosi ja julisteita sekä suomalaisen romanitaitelijan tekemiä kauniita, sopivia esitteitä on jaettu. Ohjelma on ollut hyvä ja sisältänyt tarkoitukseen sopivia romanitaitelijoiden esityksiä. Ongelmana on ollut, että vaikka romaniväestö, paikallispoliitikot ja viranomaiset ovat osallistuneet juhlintaan monilukuisesti, muita suomalaisia ei siellä ole ollut. Paikallisiin radio- ja televisiouutisiin sekä sanomalehtiin otettiin yhteyttä. Ennen juhlaa Suur-Jyväskylän Lehti (paikallinen ilmaislehti) ja Jyväskylän kaupungin työntekijöiden lehti tekivät jutun Kirsi Florinista ja esittävät kutsun kansainväliseen romanipäivään. Paikallinen radioasema teki haastatteluja romanipäivän tapahtumista. Joka vuosi romanipäivä on saanut enemmän ja enemmän tilaa tiedotusvälineistä.

Kuva 3. Helsinkiläinen romanimusiikkiryhmä Amengo Drom sai kiitosta kaikilta osallistujilta

Lähde: Kinnunen, 2016.

Vuoden 2016 kansainvälisen romanipäivän juhla järjestettiin Jyväskylän monikulttuurikeskuksessa. Juhlan teemana oli Jyväskylässä käynnissä olevien romanihankkeiden esittely. Ideana oli, että ohjelmaan osallistuvat nuoret esittelisivät hankkeita, mutta he olivat siihen liian ujoja. LERI-tutkimus ja Rainer-hanke esiteltiin. Tähän kuului lyhyt kuvaus toimista, jotka on toteutettu osana LERIn kenttätyötä (esimerkiksi käytetyt osallistuvan toimintatutkimuksen menetelmät, pidetyt kokoukset, tutkimuksen edistyminen ja kenttätyön tulokset).

Vuonna 2016 päivää valmistelivat Jyväskylän kaupungin romanityöryhmä sekä KOSKE:n, Rainer-hankkeen ja paikallisviranomaisten edustajat. Tapahtuman tarkoituksena oli ehkäistä romaneihin kohdistuvaa syrjintää, kuten edellä todettiin, sekä parantaa romanien ja LERIin osallistuvien eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja ymmärrystä. Lisäksi parannettiin romanityöryhmän, Rainer-hankkeen, LERIn ja ROMKE:n näkyvyyttä.

Kuva 4. Vuoden 2016 kansainvälisen romanipäivän juhlan osallistujia Jyväskylässä

Lähde: Kinnunen, 2016.

Vuoden 2016 kansainvälisen romanipäivän juhlaan osallistuvien ei-romanien määrä erosi merkittävästi edellisistä vuosista. Aiemmin juhlaan ei osallistunut yhtään ei-romania, jotka eivät olisi olleet romanityöryhmän jäseniä tai näiden ystäviä, paikallispoliitikkoja tai yliopiston Suomen romaneja käsittelevän kurssin opiskelijoita. Tänä vuonna 78 osallistujasta 28 oli muita kuin romaneja. Eli osallistujista 36 prosenttia oli muita kuin romaneja ja 64 prosenttia romaneja. Tämä on suuri parannus aiempiin vuosiin, jolloin ei-romaneja osallistui vain muutama. Yliopisto-opiskelijoiden osallistuminen aiempina vuosina oli erittäin hyvä asia. Esimerkiksi viime vuonna viestinnän opiskelija kirjoitti tapahtumasta artikkelin osana kurssityötään. Opiskelijoiden osallistumista tapahtumaan olisi lisättävä ja heidän kykyjään hyödynnettävä tulevilla juhlilla.

Kenttäasiantuntija haastatteli tapahtumaan osallistunutta ei-romania hänen tietämyksestään tapahtumaa kohtaan, hänen kiinnostuksestaan osallistua siihen ja hänen ajatuksistaan ohjelmasta. Vastaaja oli 54-vuotias koulutusalan yliopistotutkija. Hän kertoi, että hänellä oli lapsuudessaan ystäviä, jotka olivat romaneja. Kun häneltä kysyttiin, miten hän sai tietää tapahtumasta, hän oli epävarma, mutta uskoi nähneensä mainoksen paikallislehdessä. Hän oli yleisesti kiinnostunut monimuotoisuutta koskevista asioista, mutta katsoi, että hänen pitäisi tietää asiasta enemmän. Tämä oli hyvä tilaisuus oppia Jyväskylän vähemmistöistä. Hän tiesi romanien vaikeuksista, vaikka he syntyvät Suomessa ja puhuvat suomen kieltä. Kansainvälisen romanipäivän juhlapaikka monikulttuurikeskuksessa oli hänelle tuttu, ja hän päätti tulla ja tuoda mukanaan toisen henkilön. Hänen ohjelmaa koskeva toiveensa oli kuulla ”romanien ääntä” kuten edellisinä vuosina. Tänä vuonna Rainer-ohjelmaan ja LERI-tutkimukseen osallistuvien nuorten piti esitellä ohjelmaansa, mutta he olivat liian ujoja. Sen sijaan Rainerin ja LERIn esittelivät ohjelmakoordinaattorit ja LERIn

kenttäasiantuntija. Vastaajan mielestä romanien musiikkiesitykset olivat erinomaisia.

Kuva 5. Vuoden 2016 kansainvälisen romanipäivän juhlan osallistujia Jyväskylässä

Lähde: Kinnunen, 2016.

Kuva 6. Vuoden 2016 kansainvälisen romanipäivän juhlan osallistujia Jyväskylässä

Lähde: Kinnunen, 2016.

Syrjinnän vähentämisestä kansainvälisen romanipäivän avulla saadut kokemukset

Kansainvälinen romanipäivä on erinomainen mahdollisuus tuoda romanit esiin myönteisessä valossa tiedotusvälineissä. Tulevaisuudessa olisi saatava aktiivisesti mukaan kaikenlaisia opiskelijoita yliopistosta, ammattikorkeakoulusta ja muista oppilaitoksista, kuten tapahtumien järjestämistä ja nuorisotyötä opiskelevia opiskelijoita. Osallistuminen voisi olla osa heidän opintojaan. Prosessin aikana he tulevat entistä tietoisemmiksi romaniasioista, heillä on mahdollisuus tavata romaneja ja pohtia, miten toteuttaa markkinointistrategioita Suomen romanien esittämiseksi myönteisessä valossa.

Toimenpide 5: Romanivälittäjien ja romanikielen äidinkielen opettajien tapaaminen – ”Södertörnin malli”

Viidennessä LERI-toimenpiteessä tehtiin tutustumiskäynti Ruotsissa sijaitsevaan Södertörnin yliopistoon, jossa Jyväskylän LERI-osallistujat saivat lisää tietoa romanien koulutusmalleista Ruotsissa ja tapasivat romanivälittäjiä ja romanikielen äidinkielen opettajia. Erilaisissa romaniyhteisöissä vierailu, heidän kulttuuriarvoihinsa ja koulutusta koskeviin asenteisiinsa tutustuminen sekä tiedon saaminen romanien koulutusmalleista ja sen jakaminen Suomen romaneille avaa silmät laajemmalle ymmärrykselle.

Ruotsissa romanin määritelmä kattaa kaikki Ruotsissa asuvat, kaikkialta maailmasta tulevat romanit. Ruotsin hallitus hyväksyi vuonna 2012 romanien osallisuusstrategian vuosille 2012–2032²³,

”Viisi pilottikuntaa valittiin tekemään yhteistyötä ja määrittämään parhaita strategioita, joita voitaisiin levittää kaikkialle Ruotsiin. [– –] pilottihankkeeseen kuului ”siltojen rakentajien”, terveysviestinnän ammattilaisten koulutusta ja tiedon lisäämistä romanilapsille kouluissa annettavan tuen laajuuden osalta.”

Kahden päivän tutustumiskäynti tehtiin romanivälittäjien ja äidinkielen opettajien ohjelmaan Tukholmassa, Ruotsissa sijaitsevaan Södertörnin yliopistoon toukokuussa 2016. Käyntiin osallistui kolme romanityöryhmän jäsentä, joista kaikki olivat osallistuneet LERI-toimenpiteisiin, sekä LERIn kenttäasiantuntijat Kimmo Granqvist Helsingin yliopistosta ja Margaret Trotta Tuomi Jyväskylästä. Ohjelmaan tutustumisen perusteella oli tarkoitus kehittää ROMKEa ja levittää tietoa Jyväskylän romaniyhteisössä, mutta romaniasioille varatun ajan vähyyden takia KOSKE:n johtaja ei pystynyt osallistumaan tutustumiskäyntiin. Matkan tarkoituksena oli ymmärtää entistä paremmin romanien identiteettiä ja osallisuutta yleisesti. Vierailu Södertörniin nosti esille kysymyksiä Suomen romanien ja Euroopan muiden romanien välisistä suhteista.

²³ www.regeringen.se/informationsmaterial/2014/09/a14.015 (www.government.se)

Kuva 7. Suomen LERI-ryhmä (Tuomi, Kiiskilä, Granqvist, Florin) ja ohjelman apulaisjohtaja Christina Rodell Olgaç

Lähde: Tuomi, 2016.

Södertörnin ohjelman apulaisjohtaja Christina Rodell Olgaç piti luennon kaksivuotisen ohjelman taustoista ja osallistuvien opiskelijoiden valinnasta. Lisäksi LERI-ryhmä osallistui oppitunneille ja opiskelijoiden valmistumistilaisuuteen.

Kuva 8. Opiskelijat valmistuvat romaniäidinkielen opettajiksi Tukholmassa sijaitsevan Södertörnin yliopiston korkeakouluohjelmasta

Lähde: Tuomi, 2016.

Tullakseen valituksi ohjelmaan hakijan on oltava kunnan työntekijä. Tällä rohkaistaan kuntia työllistämään romaneja. Työntekijä voi käyttää 50 prosenttia työajastaan ohjelman opintoihin, ja Ruotsin valtio maksaa palkan tältä ajalta. Ohjelmaan hakua ei järjestetty tavallisen käytännön mukaisesti, sillä suurin osa opiskelijoista ei ollut suorittanut toisen asteen koulutusta. Yksi ohjelman tavoitteista on asettaa romanivälittäjät samaan asemaan muiden ammattilaisten kanssa. Kaksivuotisen ohjelman aikana tarjottiin 1) enemmän tietoa romaneista ja kiertolaisista ("travellers"), sekä nykytilanteesta että menneisyydestä, ja muista kansallisista vähemmistöistä; 2) tietoa Ruotsin koulujärjestelmästä, sen

historiasta, opetussuunnitelmasta, arvioinnista ja vammaisten koulutuksesta; 3) tietoa oppimisesta vähemmistön näkökulmasta, sosiaalisista taidoista, kielestä, epävirallisesta ja virallisesta oppimisesta; 4) tietoa romanilasten erityisistä kouluasioista ja 5) esiintymistaitoja sekä paljon muita tietoja. Kurssin osallistujien mielestä välittäjien toiminnasta kouluissa saadut tulokset osoittivat, että sillä on ollut merkittävä myönteinen vaikutus.

Södertörnin vierailusta saadut kokemukset

Vierailu Södertörniin nosti esille kysymyksen Suomen romanien ja muun Euroopan romanien välisestä suhteesta. Jo kysymyksen esiin tuleminen oli merkittävä askel. Vaikka Jyväskylässä juhlitaan kansainvälistä romanipäivää, juhlassa ei juuri oteta huomioon muita romaneita kuin Suomen romaneita. Tämä käsitys kävi ilmi romaniosallistujan haastattelusta. Kun häneltä kysyttiin, mitä hän on oppinut, hän vastasi, että *”kaikilla romaneilla, kaikkialla maailmassa, on samat ongelmat”* ja että *”aiemmin Suomessa tehtiin enemmän, mutta nyt Ruotsissa on käynnissä hyvä työ, josta voisimme oppia ja jota voisimme mahdollisesti toteuttaa Suomessa”*.

Kun häneltä kysyttiin, samaistuiko hän siellä oleviin romaniopiskelijoihin, hänen vastauksensa yllätti. *”Oli mukava tavata muualta Euroopasta tulevia romaneja, mutta en tuntenut mitenkään kuuluvani heihin.”* Tämä herätti hyvin mielenkiintoista keskustelua siitä, keiden joukkoon hän, suomalainen romaninainen, tunsikin kuuluvansa. Muiden suomalaisten, muiden Suomessa asuvien romanien? Hän kertoi, että Suomessa olevat romanit asuvat sukuryhmittäin eri osissa Suomea. Pohjoisessa Suomessa Oulun ympäristössä on kaksi tai kolme romanisukua, ja muissa kaupungeissa, myös Jyväskylässä, on muita sukuja. Jokainen ryhmä soveltaa tai tulkitsee Suomen romanikulttuuria hieman eri tavalla. Tämä jakautuminen saattaa johtua Suomen romanikulttuurista itsestään: jos kahden suvun välillä on ongelmia, toisen suvuista on muutettava pois; suvut eivät voi asua lähekkäin. Suurin osa romaneista, jotka ovat uskonnollisia, ovat niiden kahden suomalaisen kirkkokunnan jäseniä, joissa ei ole syrjitty romaneja. Näiden kirkkokuntien valtakunnallisiin tapahtumiin osallistuvat Suomen romanit näyttävät olevan tavallista toverillisempia toisiaan kohtaan. Suomen romanien kuvaus siitä, keiden joukkoon he kuuluvat, avaa enemmän sitä eristyneisyyden tunnetta, jota Suomen romanit kokevat. Jyväskylässä asuvien romanien identiteetti keskittyy noin 400:aan Keski-Suomessa asuvaan Suomen romaniin.

Kuten edellä jo mainittiin, ei-suomalaisten romanien määrä Jyväskylässä ei ole kaupungin viranomaisten tai paikallisten Suomen romanien tiedossa, eikä ulkomaisia romaneja ole yritetty tavoittaa, minkä vuoksi yleistä romani-identiteettiä ei ole koskaan pohdittu. LERI-toimenpiteen osallistujien kokemusten perusteella romaniyhteisössä ja romanityöryhmässä voi esiintyä useita mahdollisia tuloksia. Voisiko tämä olla osa Suomen romanien identiteetin laajentamista, jotta he näkisivät itsensä osana suurempaa kokonaisuutta? Muuttaako tämä sitä, miten romanityöryhmä katsoo, kuka kuuluu Jyväskylän romaniyhteisöön? LERIn kenttäasiantuntija piti romanityöryhmälle esitelmän vierailusta Södertörnin ohjelmaan. Romanityöryhmä teki päätöksen siitä, että muutkin romanit kuin Suomen romanit otetaan mukaan seuraavan kansainvälisen romanipäivän juhlintaan. On mielenkiintoista nähdä, mikä on Södertörnin vierailun tuleva kokonaisvaikutus Jyväskylässä.

Mikä oli hyvää ja mitä voidaan parantaa?

Yhteenvedo LERI-tutkimuksen aikana opitusta sekä tulevaisuuden toimista on esitetty kaaviossa 3. Se sisältää paikalliset LERI-toimenpiteet, joita alun perin tutkittiin, ja kaksi uutta toimenpidettä, jotka olivat joko täysin uusia tai jotka eivät olleet alun perin täysin uusia.

Myönteinen minäkuva

Toimenpiteestä 1, jota kuvataan tässä myönteisenä minäkuvana, voidaan huomata, että koulun suorittamista ja sopivassa työssä onnistumista koskevat esteet ovat sekä sisäisiä että ulkoisia. Koulussa, työssä ja yleensä elämässä epäonnistumista koskevat traumat, joita romaninuorilla on, olivat ilmeisiä. He olivat helpottuneita tukiryhmistä ja ohjaajista, jotka auttoivat heitä ymmärtämään koulutehtäviä ja tekemään yhteistyötä koulujen kanssa. He halusivat suorittaa koulunsa loppuun ja, kun he tajusivat, että se oli tukiryhmien tarkoitus, he osallistuivat niihin mielellään.²⁴ Ohjaajien vierailut kodeissa lisäsivät kodista saatavaa tukea, jota nuoret tarvitsivat. Tässä ei ollut kuitenkaan kaikki. LERI-tutkimuksesta kävi ilmi, että riittämättömyyden tunteet rajoittuvat nykypäivän koulutehtävien tasolle. Nuorten vastaukset osoittivat riittämättömyyden tunteita monella tasolla.

5. Analysointi, keskustelu, kokemukset

Romanien ulkoinen syrjintä ei ole ainoa ongelma. Kyseessä ei ole ainoastaan epävarmuuden tunne tai huono itsetunto tai useiden nuorten kokema yleinen kärsimättömyys tarpeen tyydytyksen yhteydessä, vaan myös syrjinnän haitalliset vaikutukset, jotka näkyvät monitasoisena, tuhoisana sisäisenä äänenä, joka syö romanien itsekunnioitusta. Tämä kuvaa selvästi romaninuorten kokemia monitasoisia riittämättömyyden tunteita, joita on käsiteltävä kaikilla tasoilla. Syrjintä toimii haitallisesti syrjinnän kohteena olevan henkilön mielessä. Itseään toteuttavan ennustuksen teoriasta eli siitä, että henkilöstä tulee, mitä henkilöstä sanotaan tulevan, keskusteltiin Rainer-opiskelijoiden kanssa. Jane Elliottin ”siniset silmät/ruskeat silmät” -koe on erinomainen esimerkki materiaalista, jota voitaisiin käyttää Rainer-nuorten ja heidän vanhempiansa kanssa.

Jane Elliott oli kolmannen luokan opettaja pienessä kaupungissa Iowassa, Yhdysvalloissa. Tri Martin Luther Kingin murhaa seuraavana päivänä hän päätti tehdä oppilaiden kanssa harjoituksen opettaakseen heille, mitä syrjintä on. Hän jakoi oppilaat kahteen ryhmään, sinisilmäisiin ja ruskeasilmäisiin. Ensimmäisen päivän iltapäivällä hän antoi sinisilmäisille lapsille erikoisetuja ja kertoi, että he olivat älykkäämpiä, energisempiä ja parempia kuin ruskeasilmäiset lapset. Ruskeasilmäiset lapset puolestaan olivat laiskoja, tyhmiä ja huonoja lapsia.²⁵ Ensimmäisen päivän lopussa oppilaat testattiin. ”Älykkäämmät” sinisilmäiset lapset suoriutuivat erinomaisesti, ja ”tyhmät” ruskeasilmäiset lapset suoriutuivat huonosti.

Toisena päivänä opettaja sanoi oppilaille, että hän oli valehdellut. Ruskeasilmäiset lapset olivatkin älykkäitä, hyviä ja kunnioitettavia lapsia, jotka ansaitsivat

²⁴ Nuori romanimies, ikä 17 vuotta.

²⁵ Katso Jane Elliottista kertova dokumenttielokuva ”Blue-Eyes/Brown-Eyes Experiment”.

erityisetuja, ja sinisilmäiset lapset olivat laiskoja, tietämättömiä ja tuhmia. Sinisilmäiset lapset olivat kritiikin kohteena koko toisen päivän. Toisena päivänä oppilaat testattiin samalla tavalla. Sinisilmäiset lapset, jotka olivat suoriutuneet erinomaisesti edellisenä päivänä, selviytyivät huonosti, ja ruskeasilmäiset lapset suoriutuivat paremmin. Koe päättyi keskusteluun siitä, miltä heistä tuntui näinä kahtena päivänä ennakoluulon vaikutuksesta. Elliott toteutti kokeen joka vuosi kolmasluokkalaissilla ja sai samanlaisia tuloksia joka vuosi. Kokeesta tehtiin dokumenttielokuva, jossa oli mukana entisiä kolmasluokkalaista 14 vuotta myöhemmin pohtimassa kokemustaan. Tämän harjoituksen muunnelmaa käytetään monimuotoisuuskoulutuksessa. Kaikkiin syrjinnän vähentämiseen keskittyviin ohjelmiin, kuten tässä kuvattuihin viiteen LERI-toimenpiteeseen, pitäisikin sisältyä toimintaa, joka antaa paremman ymmärryksen siitä, mitä vaikutusta syrjinnällä on sekä toisia syrjiviin että syrjinnän kohteisiin.

Kaavio 3. Mikä oli hyvää ja mitä voidaan parantaa?

Lähde: Tuomi, 2016.

Yhteisön palveleminen

Yhteisön elinikäistä ohjausta koskeva palvelu, millä yleisesti tarkoitetaan opinto-ohjausta, on osa jokaisen oppilaan oppisuunnitelmaa. LERI:n osallistuvan toimintatutkimuksen neuvottelussa Rainer-tukiryhmiin osallistuvien romaninuorten kanssa kävi selväksi, että romaninuorilta puuttuu asiaankuuluva opinto-ohjaus. Monet romaninuoret eivät pidä mahdollisena, että he koskaan

saivat työtä, joten he kokevat, että opinto-ohjaustunnit eivät oikeastaan ole heille tarkoitettuja. He eivät ole tietoisia siitä, kuinka monenlaisia työpaikkoja yhteiskunnassa on. He eivät tunne toisen asteen koulutusta eivätkä tiedä, miten se eroaa peruskoulusta.²⁶ Opinto-ohjaajat, jotka ottavat huomioon nämä seikat työskennellessään romaninuorten kanssa, olisivat tärkeä lisä Rainer-hankkeeseen, kun kouluissa annetaan opinto-ohjausta. Kaikkien opinto-ohjaajien perus- ja jatkokoulutukseen pitäisi sisältyä asiantuntemus, jota tarvitaan romanioppilaiden ohjaamisessa.

Rainer-osallistujien vierailut Ohjaamo-ohjelmaan ja muihin kantaväestön nuoriso-ohjelmiin, joiden tarkoituksena on parantaa suuren yleisön opinto-ohjausta, ovat arvokkaita. Jyväskylässä olevaa romaniasioden taitotietoa pitäisi siirtää muille paikkakunnille. Koulujen tarjoaman opinto-ohjauksen tasoa olisi kehitettävä. Tärkeä osa tämälntyyppisen erityispuvelun toteuttamista ovat koordinoiut tutkimus- ja kehityspolnistiukset tällä alalla.

Elinikäisen oppimisen standardien kehittäminen kansainvälisellä tasolla on erittäin tärkeää. Opinto-ohjaajien koulutukseen on sisällytettävä sekä teoriaa että käytännön kokemusta romaninuorten ja -aikuisten parissa, jotta ohjaajat oppivat mukauttamaan suomenkielistä viestintäänsä niin, että romaninuoret ja -aikuiset ymmärtävät heitä, ja jotta he voivat kertoa yhteiskunnassa yleisesti tarjolla olevista työpaikoista, jotka eivät vielä ole romanien tiedossa. Koulussa tarjottavan opinto-ohjauksen tasoa olisi kehitettävä niin, että romaninuorten tarpeet otetaan huomioon.

Asiaankuuluvat sosiaalipalvelut

Jyväskylän romanityöryhmässä on tehty vuosia töitä sen eteen, että luodaan kestävä pohja romanien kanssa tehtävälle yhteistyölle, minkä ansiosta Jyväskylä on paras paikka maanlaajuisten romaniasioden kehittämislle. Tämän vuosia käynnissä olleen prosessin dokumentointi tausta-aineistoksi olisi arvokasta. Romaniasiaien sosiaalialan osaamiskeskus ROMKEN tärkeimpänä tehtävänä on toimia välittäjänä, "kulttuurin kääntäjänä", romanien ja muiden yhteiskunnan toimijoiden, kuten sosiaalialan työntekijöiden, tutkijoiden ja muiden ammattilaisten välillä niin, että erilaisista näkökannoista voidaan keskustella. Avaintekijänä on kantaväestön ja romanien aito yhteistyö, joka perustuu luottamukseen, yhdessä työskentelyyn ja verkostoitumiseen. Olisi tärkeää korostaa romanien ja muiden suomalaisten samankaltaisuuksia erojen sijaan.

Suomalaisten tietämys romanikulttuurista on tärkeää. Tämä pätee erityisesti sosiaalialan ammattilaisiin, joiden velvollisuutena on tarjota palveluja kaikille suomalaisille, romanit mukaan luettuina. Prosessi on jatkuva, sillä romanikulttuuri muuttuu koko ajan. Keskuksesta työskentelisi sekä kantaväestön että romanien edustajia, jotka panisivat integraatiotavoitteen täytäntöön. Integraatio alkaa asenteista ja toteutuu pyrkimällä yhdessä kohti yhteisiä tavoitteita. Suomen romaniväestöä ei ole tutkittu riittävästi. Eräs keskuksen tärkeimmistä tehtävistä olisi kartoittaa Suomen romaneja koskevia tutkimustietoja, määrittää tutkimustarpeita ja käynnistää yhteistyötutkimuksia. Monialaisia ja monentyyppisiä tutkimusmenetelmiä olisi hyvä hyödyntää. Tulevaisuuden kehityskeskuksen pitäisi tuoda yhteen Suomessa kehitetyt hyvät käytännöt ja

²⁶ Florin, romanityöntekijän haastattelu 11.4.2016.

jalostaa ja tukea niitä edelleen muihin maihin viemistä varten (esimerkiksi Turom-koulutusmalli).

Rahoituksen puutteella on ollut merkittävä vaikutus keskuksen toimintaan. KOSKEN vt. johtaja näki, mitä ROMKEN olisi tehtävä, mutta hänellä ei ollut aikaa toteuttaa tehtäviä. Hän ei voinut osallistua kaikkiin romanityöryhmän kokouksiin eikä Södertörnin yliopistoon tehtyyn vierailuun – molemmat olisivat olleet hyvin hyödyllisiä. Romanikeskukselle on annettava lisää rahoitusta, jos sen halutaan toimivan kunnolla.

Romanien syrjinnän vähentäminen

Kansainvälinen romanipäivä on erinomainen mahdollisuus tuoda romanit esille, ottaa yhteyttä yhteisön muihin toimijoihin ja saada myönteistä huomiota tiedotusvälineissä. Tulevaisuudessa ammattikorkeakoulun ja muiden oppilaitosten, kuten tapahtumien järjestämistä opettavien, pitäisi hyödyntää tätä mahdollisuutta. Nuorisotyöntekijöiksi opiskelevat pitäisi saada mukaan osana heidän opintojaan, jotta he saisivat oppimismahdollisuuksia. Viestinnän opiskelijat tulevat entistä tietoisemmiksi romanasioista, heillä on mahdollisuus tavata romaneja ja pohtia, miten toteuttaa aggressiivisia markkinointistrategioita Suomen romanien esittämiseksi myönteisessä valossa. Lisäksi se on erinomainen mahdollisuus vahvistaa myönteistä romani-identiteettiä. Tulevaisuudessa myös muita romaneja kuin Suomen romaneja voitaisiin pyytää osallistumaan kansainväliseen romanipäivään.

Yleiseurooppalaisen romani-identiteetin kehittäminen

Kun LERI-tutkimus alkoi, suunniteltiin toimenpidettä, jossa vierailtaisiin Ruotsin romanivälittäjien ja romanikielen äidinkielen opettajien korkeakoulutusohjelmassa Södertörnin yliopistossa. Tarkoituksena oli oppia lisää ROMKEN kehittämistä varten. Todellisuudessa vierailu Södertörniin oli ajatuksia herättävä, sillä kaksivuotiseen ohjelmaan osallistui Ruotsin kaikkien romaniryhmien edustajia. Ruotsin hallituksen asettama 20-vuotinen tavoite toteuttaa romanien osallisuus maassa osoitti hallituksen ymmärtäneen, miten paljon aikaa ja työtä prosessi vaatii.

Vielä ei voida sanoa, mitä vaikutuksia tutustumisella Ruotsin ohjelmaan on Jyväskylässä, ja vaikutusten toteutuminen voi olla hidas ja pitkä prosessi. ”Kuka minä olen?” ja ”Mikä minun viiteryhmäni on?” ovat kysymyksiä, joita meistä jokainen kysyy itseltään. Vastaus on, että ei ole olemassa vain yhtä viiteryhmää, vaan useita viiteryhmiä kaikilla tasoilla yksilön, perheen, naapuruston ja etnisen ryhmän tasolta kansallisuuden tasolle. Eikä luettelo ole tyhjentävä. Näissä kysymyksissä sekoittuvat turvallisuuden ja identiteetin tuntemukset. Kyseessä on prosessi, joka romanien ja meistä jokaisen on käytävä läpi itsenäisesti. Tulevaisuudessa olisi tärkeää tehdä useampia vierailuja ja vaihtoja ja saada useampia vierailijoita.

6. Päätelemät ja suositukses

Kaikkialla Euroopassa romanit kärsivät samanlaisista ongelmista, joista vain muutamia esimerkkejä ovat syrjintä, koulutuksen puute ja köyhyys. Näitäkin vahingollisempaa ja salakavalasti vaikuttavaa on perusteeton uskomus, että ei

kykene muiden lailla oppimaan, tekemään työtä tai antamaan omaa ainutlaatuista panostaan yhteiskunnan hyväksi. Nämä virheelliset käsitykset voivat riistää ihmiseltä omanarvontunnon. Koulutuksen, sosiaalipalveluiden ja opinto-ohjauksen ammattilaisten täytyy kehittää ja teroittaa osaamistaan saadakseen kiinni niistä monitasoisista riittämättömyyden tunteista, joita romanioppilaat kokevat. Tiedotusalan toimijoiden täytyy myös tehdä osansa ja antaa myös myönteistä mediajulkisuutta, jotta romanit nähdään sellaisina, kuin he todella ovat. Yhteiskuntamme voi suuresti hyötyä romanien käyttämättä jääneestä lahjakkuudesta.

7. Lisätietoja

Kiitokset

Kirjoittaja ja LERIn kenttäasiantuntija Jyväskylässä haluaa kiittää avustavaa tutkija Kirsi Florinia, dosentti Raimo Vuorista ja yliopistonlehtori Kati Turtiaista heidän avustaan tämän asiakirjan laatimisessa.

Lähdeluettelo

Carr, W. ja Kemmis, S. (1986) *Becoming critical: Education, knowledge and action research*.

Euroopan komissio (2016), Euroopan komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle – Romanian integraatiota edistäviä kansallisia strategioita koskevan EU:n puitekehityksen ja jäsenvaltioissa toteutettavista romanien integraatiota edistävästä tuloksellisista toimenpiteistä annetun neuvoston suosituksen täytäntöönpanoa koskeva arviointi – COM(2016)424, Bryssel, 27.6.2016.

Euroopan unionin neuvosto (2008), päätöslauselma ”Elinikäisen ohjauksen parempi sisällyttämien elinikäisen oppimisen strategioihin”, Bryssel, 21.11.2008.

Eurooppalainen elinikäisen oppimisen politiikkaverkosto (2015). *Guidelines for policies and systems development for lifelong guidance: A reference framework for the EU and for the Commission*, ELGPN Tools No. 6, Jyväskylä, Suomi, Eurooppalainen elinikäisen oppimisen politiikkaverkosto.

Grönfors, J. ja Tuomi, M.T. (2006), ”The Roma minority in Finland – an overview” teoksessa: Fridrich, C. (toim.), *The margin to the centre – Capturing the perspectives of young people from European minority groups*, Klagenfurt Drava Verlag, s. 152–154.

Jyväskylän kaupunki ja Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (2014), ROMKO romanien koulutustason nostamisen esiselvitys 2014, Jyväskylä. koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2013/11/ROMKO-esiselvitys-osat-I-ja-II.pdf

Perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 ja Rajala, S., Salonen, M., Blomerus, S. ja Nissilä, J., OPH (2011) Romanioppilaiden toimenpide-ehdotukset. Raportit ja selvitykset 2011:26, Opetushallitus.

Romanit ja terveysterveyst (toim.) (2000) *Opas terveydenhuollon ammattilaisille*, 3. painos, Helsinki, Opetushallitus.

Shoghi, E. 1928 (1974). *Bahá'í Administration*, Wilmette, Bahá'í Publishing Trust.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2009) Suomen romanipoliittinen ohjelma. (ROMPO) Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2018) Suomen romanipoliittinen ohjelma (ROMPO2). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 3/2018.

Steering and monitoring on implementing Roma policy. Working group report. Raportteja ja muistioita (STM) 2014:16. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3487-0>

Suomen Romanien historia (2012). (Panu Pulma toim.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tuomi, M.T. (2004), "Planning teachers' professional development for global education", *Journal of Intercultural Education*, Vol 15, No. 3, s. 295–306.

Tuomi, M.T. (2001/2004), *Human dignity in the learning environment: Testing a sociological paradigm for a diversity-positive milieu with school starters (3. painos)*, Jyväskylä, koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto.